

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın milli mədəniyyətində adət-ənənələrimiz əsas yer tutur. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqı haqqında müdrik və dahianə sözlər söyləmişdir: “Azərbaycan xalqı yüksək elmə, yüksək biliyə və savada malik olan xalqdır. Xalqımız itkilər də, qurbanlar da, şəhidlər də verib və ancaq heç vaxt sınımayıb, iradəsindən dönməyib, iradəsini itirməyib. Xalqımız məğrur xalqdır. Bizim xalqın birliyi yaranıbdır və indi heç kəs bu birliyi sındıra bilməz, heç kəs onu poza bilməz. Bizim hamımızın borcumuz, vəzifəmiz bu birliyi, həmrəyliyi daha da yüksəkliyə qaldırmaq və ölkəmizi daha da yüksəltməkdir.

Azərbaycan xalqı istedadlı xalqdır, onun zəngin mədəniyyəti var, bu gün müstəqil dövləti, milli azadlığı var və Azərbaycan xalqının bundan da gözəl gələcəyi vardır. Azərbaycan xalqı istedadlılarla, görkəmli insanlarla həmişə zəngin olmuşdur. Bizim xalqımız həmişə dostluğu, qardaşlığı, mehribanlığı möhkəmləndirməyə cəhd göstərmiş, insanların dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, onların arasında sülh və əmin-amanlıq və mehribanlıq əlaqələrinin olmasına çalışmışdır.

Azərbaycan xalqının ən yüksək xüsusiyyətlərindən biri onun dözümlülüüyü, dəyanətliyi və yüksək iradəsidir. Azərbaycan xalqı sülh-sevər xalqdır. Azərbaycan xalqı dözümlü xalqdır. Bu, bizim xalqımızın milli xüsusiyyətidir.”

Hələ Sovet dövründə Heydər Əliyev azərbaycanlıların milli-mənəvi birliyi uğrunda ciddi mübarizə aparırdı. Bu barədə AMEA-nın müxbir üzvü, professor Musa Qasımlı bütün fundamental əsərində yazır: “Müəyyən məkan və zaman daxilində fəaliyyət göstərən siyasi, dövlət xadiminin həyatına və həyata keçirdiyi tədbirlərə mövcud şəraitdən kənarda, mücərrəd halda qiymət vermək qeyri-elmi və yanlışdır. Belə qiymət heç vaxt kiçikik tənqid də tab gətirə bilmir. Bu baxım-

etmişlər. Onların XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış fransız tədqiqatçısı E.Peklün yazırdı: “Cənubi Qafqazda yaşayan azərbaycanlılar Qafqazın heç bir xalqına xas olmayan keyfiyyətlərə malikdirlər. Belə nadir səmimiyyətə və tamahdan uzaq düzgünlüyə, həddən artıq mehribanlığa və qonaqpərvərliyə yalnız onların arasında rast gəlmək olar. Azərbaycanlılar Qafqazda mədəniyyət yayanlar hesab olunur”.

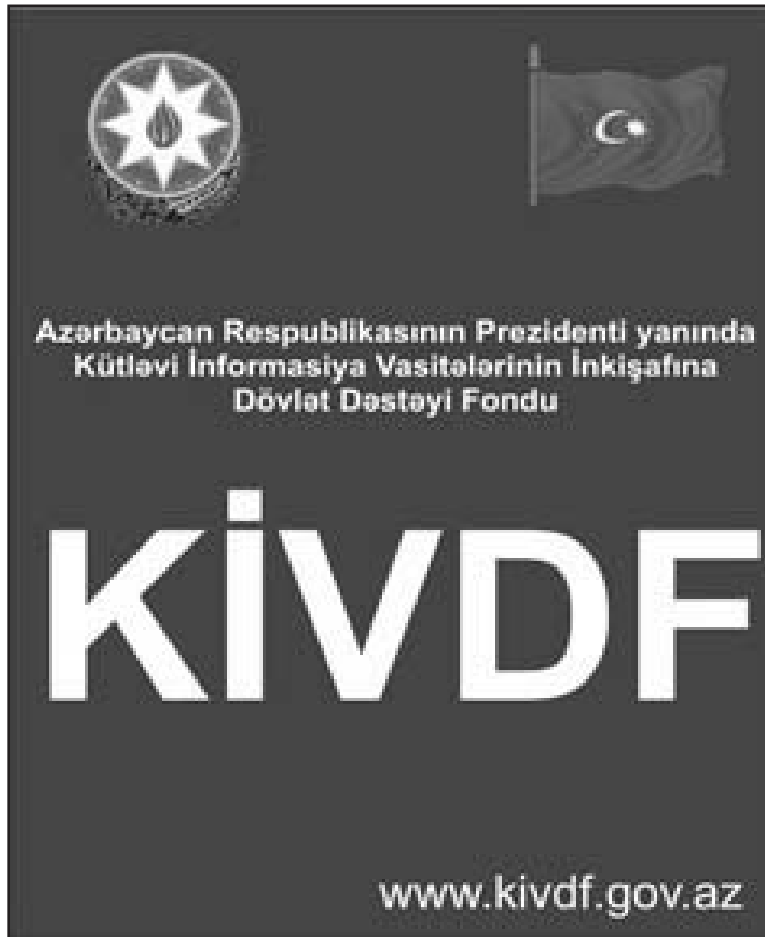
XX əsrin əvvəllərində görkəmli rus alimi V.L.Veliçko “Qafqaz” əsərində xalqımızın şərəfəti və bəşəri keyfiyyəti haqqında heyranlıqla yazırdı: “Heç şübhəsiz, azərbaycanlıların qanları safdır; onlar təbiətən alicənab, mehriban, xoşrəftar, mərd və genişürekliyə, zehni cəhətdən istedadlı, əxlaqi baxımdan təmizdirlər”. Həqiqətən, xalqımız xeyirxahlığı, qədirlənliyi, ləyaqətliyi, nəcəbətliliyi, saflığı, mərdliyi və mübarizliyi ilə seçilir. Dostluqda etibarlı, qonşuluqda əvəzsizdirlər.

Azərbaycanın görkəmli alimi tarix - etnoqrafiya elmimizin korifeyi, akademik Teymur Bünyadov yazır: “Azərbaycanlıların müdrik, sülhsevər, adına, andına, inamına, əqidəsinə sadıq, əslinə və kökünə minnətdar, zəngin təbiətli - alicənab, genişürekli, vətəncanlı, sadə, səmimi, istiqanlı, əməksevər, qonaqpərvər və bəşəri xalq olması əsərin qa-

Xalqımızı birliyə, həmrəyliyə, köməyə və arxa durmağa səsləyən qarşılıqlı yardım formalarından, demək olar ki, həyatımızın bütün sahələrində geniş istifadə edilir. Lakin etnoqrafik baxımdan yanaşdıqda, qarşılıqlı yardım formaları daha çox təsərrüfatda, yaşayış məskənləri və yaşayış evlərində, müxtəlif sənətkarlıq sahələrində, ailə-məişət məsələlərində geniş tətbiq edilir.

Xalqımız vətənə sonsuz məhəbbət, torpağa bağlılıq, el-obaya sayğı, sevgi və ailəyə yüksək qayğı ilə tanınır. Bu bəşəri keyfiyyətlər arasında ağsaqqallıq və ağbırçəklik institutu böyük mənə və məzmun kəsb edir. Bu institut ibtidai icma quruluşundan başlayaraq, zəmanəmizə qədər davam edir. Təlim-tərbiyə məktəbi, gör-götür dünyası, ibrətamizlik abidəsi olduğuna görə, bu məsələyə də cildə xüsusi yer ayrılması təbii.

Geniş qəlbliyi, sadəliyi və səmimiyyəti ilə tanınan Azərbaycan xalqı dünyada öz qonaqpərvərliyi ilə də sayılır və seçilir. İbrətamizliklə dolu bu xalq adətində qonağa dərin hörmət və ehtiram bütün çarları ilə özünü büruzə verir. Əsərdə qonaqpərvərliyin ilkin çağları, inkişaf mərhələləri zəngin materiallar əsasında şərh edilir. Eyni zamanda, rəqs və rəqqaslar, nəfəsli, simli və zərb musiqi alətləri tədqiq edilir. Onların

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Milli-mənəvi mədəniyyət Azərbaycan etnoqrafiyasının tərkib hissəsi kimi

dan, Heydər Əliyevin fəaliyyəti də istisna deyil. Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının zəngin tarixinin bir hissəsini təşkil edən sovet dövründə dünyaya gəlmiş, boya-başa çatmış, işləmiş, Sovet cəmiyyətinin yetişdirdiyi görkəmli siyasi və dövlət xadimi və respublikanın kommunist rəhbəri idi. Xarakterinə görə pragmatik, dərin bilikli, məntiqi, döyüşkən, cəsarətli, inadcıl, prinsipləri uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparan, beynəlmiləçiliyi həyata keçirən partiya rəhbəri olmaqla yanaşı, milli ruhlu, millətsever bir azərbaycanlı siyasi xadim, tarix yaranan böyük dövlət adamı və milli lider idi.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən dərhal sonra xalqının qarşısında duran başlıca problem olan siyasi rəhbərlik daxilində yekdillik, azərbaycanlılar arasında milli birlik və xalqla hakimiyyət arasında uçurumu aradan qaldırmaq vəhdət yaratmaq kimi problemi həll etməyə ciddi səylə girişdi. O, respublikanın rəhbəri seçilən kimi atdığı birinci addımı ilə bu cəhətdən nümunə göstərdi”.

Azərbaycan milli-mənəvi mədəniyyəti, adət-ənənələri və özünəməxsus xüsusiyyətləri haqqında xarici tədqiqatçılar da geniş bəhs

ye, mənə və məzmununda öz əksini tapmışdır”.

Görkəmli alimimiz T.Bünyadov mənəvi mədəniyyətin tərkib hissəsi kimi aşağıdakıları xüsusi qeyd edir:

- Xalq bayramları (Novruz, Qurban, Oruculuq bayramları);
- Ailə-məişət ənənələri;
- Ağsaqqallıq və ağbırçəklik institutları;
- Qonaqpərvərlik və s.

Akademik Teymur Bünyadov “Azərbaycan etnoqrafiyası” kitabında ön sözə Azərbaycan milli mədəniyyətinə daxil olan bu ənənələri ümumiləşdirərək yazır: “Belə bir bəşəri xalqı layiqincə öyrənmək alimlərimiz üçün şərəf işi, qürur hissi olmaqla yanaşı, həm də böyük məsuliyyət tələb edir.

Mənəvi mədəniyyətin mühüm tərkib hissələrindən biri xalq bayramlarıdır. Onların arasında ən qədimi və geniş yayılanı Novruz bayramıdır. Bu bayram öz yaşarlığı, kütləliliyi, mənə və məzmunu baxımından digər bayramlardan seçilir. Bu üstün cəhət nəzərə alınaraq, bahar bayramına daha çox yer ayrılması təsadüfi olmayıb, qanunauyğundur. Əsərdə xalqımızın əziz bayramlarından Qurban bayramı, Oruculuq bayramı və digər bayramlar haqqında da məlumat verilir.

quruluşu və hazırlanma üsulları açıqlanır. Əsərdə xalqımızın musiqi dünyasına geniş yer verilməsi tamamilə qanunidir. Musiqi xalqımızın təbiətindən doğur, insanlara ümumbəşəri hisslər aşılayır, onları haqqqa, ədalətə, eşqə, məhəbbətə, ülviliyə, təmizliyə və paklığa səsləyir. Azərbaycan xalqı tarixdə musiqili, şairli-şeyrli xalq kimi tanınır və sevilir. Yüksək mənəvi zənginliyi ilə seçilən xalqımızı dünya xalqları sazlı-sözlü, min bir avazlı, Nizamili, Nəsimili, Füzulili, Vaqifli, Ələsgərli, Üzeyirli, Vurğunlu, Şəhriyarlı, Qaralı və Fikrətli xalq kimi tanıyır. Musiqi ilə şerimizdəki bu qoşalıq, bu doğmalıq sözlümüzə, musiqili səsimizdə və dilimizdədir.

Tərbiyə beşik nəğməsi, ana laylası, südlə gələr, sümüklə çıxar. Qandan qana, candan cana keçər. Təlim insanın həyatda arzu və istəyinə nail olmaq üçün məqsədyönlü formalaşması prosesidir. Təhsil insanın, cəmiyyətin, dövlətin inkişafına xidmət edən strateji əhəmiyyətli fəaliyyət sahəsidir. Sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq, vərdiş və təlim prosesi onun nəticəsidir. Təhsil milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanır və dünyəvi xarakter daşıyır.

Elm idrakın bir forması olmaqla

təbiətin öyrənilməsi, cəmiyyətin və təfəkkürün inkişafı üçün yaradılan biliklər sistemidir. Elmin vəzifəsi insanlara təbiət, cəmiyyət haqqında dəqiq, dürüst biliklər aşılamaq, onlarda elmi dünyagörüşü formalaşdırmaq və hərtərəfli kamil inkişaf etmiş şəxsiyyət yetişdirməkdir. Cildə təhsil və elm haqqında da yığcam məlumat verilmişdir”.

Akademik Teymur Bünyadov milli-mənəvi mədəniyyətimizin tərkibində:

- Azərbaycan ədəbiyyatının;
- Xalq təqviminin;
- Xalq Təbəttətinin;
- Dini görüşlərin;
- İnamların və s. də əsas sınaqların, əyləncələrin, sayların və s. yer tutduğu qeyd edir.

T.Bünyadov gələcək alim-tədqiqatçılara özünü tutaraq ağsaqqal xeyir-duası verir:

“Mənəvi mədəniyyət son əsrlərdə sivilizasiyanın, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq etnik mənsubiyyətin əsas göstəricisi kimi çıxış etməkdədir və XIX əsr mədəniyyətlərin mübarizəsi əsri kimi özünü göstərdiyinə görə, Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyətinin öyrənilməsi və təbliği, eyni zamanda, gələcək nəsllə çatdırılması qarşıya əsas məqsəd kimi qoyul-

malıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan xalqının çoxəsrlik, çoxsahəli və zəngin mənəvi mədəniyyəti etnoqraf alimlərimiz tərəfindən yetərincə və tələb olunan səviyyədə araşdırılmamışdır. Bu baxımdan, oxuculara təqdim edilən üçüncü cildin işıq üzü görməsi problemin əhəmiyyətini artırır, dərin mənə və məzmunu ilə diqqəti cəlb edir. Əlbəttə, xatırlatmaq lazımdır ki, bu zəngin və tükənməz irsin bütün sahələrini eyni dərəcədə işıqlandırmaq imkan xaricindədir və qeyri-mümkündür. Bu, hər şeydən əvvəl, çöl-etnoqrafik materiallarının və tədqiqat əsərlərinin nisbətən azlığından, tam olmamasından, müqayisəli metoddan istifadə edilməməsindən irəli gəlir. Ona görə də, Azərbaycan dilində ilk dəfə olaraq, belə əhatəli şəkildə fundamental əsərin ərəsəyə gətirilməsində bəzi çatışmayan cəhətlərə, zəif məqamlara, iradlara və xırda nöqsanlara da rast gəlmək mümkündür. Bütün bunlara baxmayaraq, bu kitabdən oxucuların Azərbaycan xalqının mənəviyyəti haqqında dolğun, tam məlumat alacaqlarına əminlik hasil etmək olar.”

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru